

De eenzijdige ontbinding buiten een uitdrukkelijk beding om

Juridische traumatologie?

Ruud Jansen

Onder de wetenschappelijke begeleiding van Prof. Dr. A. Verbeke
---

1. Opbouw van het werk¹

Deze verhandeling wil vanuit het problematiseren van de gemeenrechtelijke ontbinding de figuur van de eenzijdige ontbinding, buiten uitdrukkelijk ontbindend beding om² introduceren en plaatsen in een doctrinair kader van voor- en tegenstanders. Daarnaast wordt er kort stilgestaan bij de lagere rechtspraak en wordt deze geconfronteerd met de cassatie-arresten van 2 mei 2002. In een laatste beweging maken we de brug met de praktijk en gaan we na wat deze figuur voor de praktijkjurist kan betekenen.

2. Begrip

De eenzijdige ontbinding is een eenzijdige rechtshandeling³ (1) waarbij de schuldeiser, wegens een toerekenbare wanprestatie van de schuldenaar, op eigen initiatief en risico, het contract ontbindt (2), zonder hiervoor een beroep te doen op de rechter, maar waarbij er eventueel en a posteriori rechterlijke controle (3) mogelijk is.

(1) De schuldeiser kan immers op eenzijdige wijze en door zijn wilsuiting alleen een rechtsgevolg doen ontstaan in de contractuele verhouding, namelijk de ontbinding. Deze rechtshandeling moet gesteund worden op een contractueel beding (bv. bij uitdrukkelijk ontbindend beding) of op de wet. In

---

¹ Dit werk werd geschreven in oktober 2002 in het kader van het college 'vraagstukken van overeenkomstenrecht' aan de K.U.L. In 2003 heb ik deze verhandeling, na het verschijnen van enkele belangwekkende commentaren, volledig geactualiseerd, zonder nochtans aan mijn vroeger gemaakte conclusies te raken.

² Hierna "eenzijdige ontbinding".

³ W. VAN GERVEN, *Verbintenissenrecht deel I*, Leuven, Acco, 2000, 200.

casu zal de grond gevonden worden voor deze bevoegdheid in een nieuwe interpretatie van art. 1184 B.W.

(2) Door de wilsuiting, ter kennis gebracht aan de schuldeiser, wordt het contract ontbonden. Deze ontbinding heeft alle kenmerken van de gemeenrechtelijke ontbinding

(3) Er is altijd controle door de rechter mogelijk; men kan weliswaar moduleren aan het tijdstip van deze controle, maar niet aan het principe dat er controle is (1184 B.W)

3. Kort overzicht van de gemeenrechtelijke ontbinding

Wanneer een schuldeiser geconfronteerd wordt met een wanprestatie van zijn contractant, heeft hij twee opties: ofwel kan hij de uitvoering van het contract vorderen ofwel de ontbinding (art. 1184 lid 2 B.W).

De ontbinding is een beëindigingsmechanisme van een verbintenis, dat in theorie retro-geert, en dit wegens een wanprestatie van de schuldenaar⁴. Deze ontbinding kenmerkt zich door twee elementen. Enerzijds werkt zij bevrijdend voor de schuldeiser. Hij is voor altijd verlost van zijn eigen prestaties. Anderzijds is de ontbinding ook een sanctie, wat verklaart dat men het systeem aan de rechter heeft toevertrouwd⁵.

Er dienen drie cumulatieve voorwaarden⁶ vervuld te zijn om te kunnen ontbinden. Ten eerste moet er een wederkerig⁷ contract zijn, dat nog bestaat op het moment van de wanprestatie. Ten tweede moet er een toerekenbare tekortkoming zijn. Elk type van wanprestatie komt hiervoor in aanmerking. Ten derde moet de schuldeiser de schuldenaar ingebrekestellen (art. 1139 en 1146 B.W.⁸). Deze ingebrekestelling, die in gelijk welke vorm⁹ kan geschieden, maakt de wil van de schuldeiser duidelijk dat hij uitvoering wenst en doet de moratoire intresten lopen. Wanneer echter de prestatie niet meer mogelijk is of geen nut meer heeft¹⁰, is een ingebrekestelling niet nodig.

⁴ W. VAN GERVEN, *o.c.*, 197-198.

⁵ S. STIJNS, *De gerechtelijke en buitengerechtelijke ontbinding van overeenkomsten*, Antwerpen, Maklu, 1994, 142 en 147; S. STIJNS, "Ontbinding van wederkerige overeenkomsten bij wanprestatie" in STIJNS, S. en SMITS, J. (ed.), *Remedies in het Belgische en Nederlandse contractenrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2000, 57 ev.

⁶ W. VAN GERVEN, *o.c.*, 145.

⁷ De klassieke rechtsleer vereist de verknochtheid (connexité) van de wederzijdse verbintenissen, hoewel hedendaagse rechtsleer dit ook aanvaardt voor onvolmaakte wederkerige verbintenissen : S. STIJNS, *o.c.*, 153 ev.

⁸ Volgens het Hof van Cassatie zijn deze twee artikelen uitdrukking van een algemeen rechtsbeginsel : Cass. 9 april 1976, *R.W.* 1976-77, 921.

⁹ Bv. Cass. 25 november 1991, *Arr. Cass.* 1991-92, 272.

¹⁰ Cass. 24 maart 1972, *R.W.* 1971-72, 2023.

Als deze voorwaarden vervuld zijn, kan een schuldeiser de ontbinding vorderen van het contract bij de rechter. Weliswaar is de vordering geen garantie voor succes. De rechter heeft immers een dubbele controlebevoegdheid, de uitstelbevoegdheid en de zogenaamde “praetoriaanse appreciatiebevoegdheid”. De uitstelbevoegdheid heeft een wettelijke grond (art. 1184 lid 3 B.W.). Wanneer de prestatie nog zin heeft voor de schuldeiser, mag de rechter de ontbinding gedurende een zekere termijn uitstellen, om de schuldenaar een laatste kans te geven tot presteren. In feite verandert de rechter hier de keuze van de schuldeiser niet, vermits hij zijn beslissing enkel uitstelt.

Dat is ook meteen de reden waarom de rechter maar één maal uitstel mag verlenen¹¹. De rechter beschikt hier over een soevereine appreciatiebevoegdheid, vermits de wet spreekt van “gezien de omstandigheden”. De “praetoriaanse appreciatiebevoegdheid” betreft een controle omtrent de zwaarwichtigheid van de fout gerelateerd aan de sanctie.¹² Deze opnieuw zeer ruime controlebevoegdheid wordt vaak gesteund op een ruime interpretatie van art. 1184 B.W.¹³ Echter, historisch gezien¹⁴ was de bedoeling van de wetgever om de rechter enkel de uitstelbevoegdheid te geven. Het Hof van Cassatie heeft zichzelf deze bevoegdheid gegeven¹⁵, naar het voorbeeld van het Franse Hof.

Deze laatste controlemogelijkheid maakt van de rechter een “ministre d'équilibre”, die niet gebonden is aan de keuze van de schuldeiser, maar zelf soeverein de zijns inziens beste sanctie kiest, ook al is dit bv. uitvoering in natura of enkel schadevergoeding.

4. Problemen met betrekking tot de gemeenrechtelijke ontbinding

De hierboven geschetste ontbinding, waarbij er voorafgaand een beroep op de rechter wordt gedaan, blijkt in de praktijk bepaalde nadelen te hebben.

Vooreerst is de procesgang ten gronde uit de aard van de zaak (gezien de vele termijnen in het gerechtelijk recht) een langdurige aangelegenheid. Dit element wordt natuurlijk door de grote gerechtelijke achterstand in grote mate versterkt, zodat het proces zonder problemen jaren kan aanslepen. Daarbij komt dat, hoewel niet verplicht, de meeste partijen zich laten vertegenwoordigen door een raadsman, wat maakt dat het proces, buiten het

¹¹ S. STIJNS, *o.c.*, 196.

¹² Bovendien mag de rechter ook de gevolgen van de ontbinding bepalen, maar dat is in deze context minder belangrijk.

¹³ W. VAN GERVEN, *o.c.*, 145. Zie echter F. LAURENT, *Principes* t.25, Brussel, Bruylant, 1878, nr. 362.

¹⁴ S. STIJNS, *o.c.*, 199 ev.

¹⁵ Cass. 22 november 1894, *Pas.* 1895, 11 en Cass. 9 juni 1961, *R.W.* 1961-62, 1701.

feit dat het langdurig is, ook nog eens een kostelijke aangelegenheid wordt. Een laatste probleem betreft de onzekerheid van de gerechtelijke uitslag, wat verklaard wordt door de ruime appreciatiebevoegdheid van de rechters, die niet gebonden zijn door de keuze van de schuldeiser.

Deze nadelen maken dat er gevallen zijn, waar een beroep op de gemeenrechtelijke ontbinding niet zinvol is.

5. Genese van de figuur in het burgerlijke recht

De figuur van de eenzijdige ontbinding bestond reeds lang in het handelsrecht¹⁶ (handelskoop), waarbij de verkoper eenzijdig de koop mocht ontbinden als de koper zijn prestaties niet nakwam. Zonder een echte grond te geven, werd dit verklaard vanwege de snelheid inherent aan het handelsverkeer.

Door de problemen eigen aan de gemeenrechtelijke ontbinding rezen er stemmen om deze manier van ontbinden ook in het burgerlijke recht toe te passen. In de rechtspraak duiken de eerste gevallen op in het begin van de jaren '70, uitsluitend in aannemingscontracten. De rechtspraak stond echter niet stil, en past de principes ook toe in tal van andere contracten. Het is wel opvallend dat de rechtspraak nooit een grondslag heeft gegeven voor de rechtsfiguur en zich hoofdzakelijk bezighield met de voorwaarden, die dan als een soort rechtvaardiging dienden. Hier lag en ligt de taak van de doctrine om op zoek te gaan naar een mogelijke grondslag voor de rechtsfiguur.

6. Intermezzo : kwalificatieproblematiek – 1184 of 1144 B.W. ?

Op het eerste gezicht hebben art. 1184 en 1144 B.W. weinig met elkaar gemeen. Het eerste maakt immers een einde aan het contract en behoeft een ernst-vereiste, het tweede behoudt juist de overeenkomst en de vraag naar ernst wordt niet gesteld. Toch is het zo dat de rechtspraak over de eenzijdige ontbinding hand in hand gaat met rechtspraak rond art. 1144 B.W. Dit heeft alles te maken met het feit dat zowel art. 1184 als 1144 B.W. buitengerechtelijk toegepast kunnen worden en de voorwaarden hiervoor gelijkkluidend zijn¹⁷. Het zal dan ook in de praktijk niet makkelijk zijn om beide uit mekaar te houden.

¹⁶ VAN RYN & HEENEN, *Principes de droit commercial* t.3, Brussel, Bruylant, 1981, 540-41 en W. VAN GERVEN, *o.c.*, 132.

¹⁷ S. STIJNS, *o.c.*, 344 ; P. VAN OMMESLAGHE, "La sanction de l'inexécution des obligations contractuelles", *T.P.R.*, 1984, 197 en P. VAN OMMESLAGHE, "Examen de jurisprudence", *R.C.J.B.* 1975, 603, nr. 65.

7. Stellingname door de doctrine

In hoofdzaak behandel ik 3 grote stellingnames met betrekking tot de figuur, namelijk de stelling van Ludo CORNELIS, Eric DIRIX en Sophie STIJNS. Natuurlijk zijn er veel meer strekkingen, maar op een of andere manier, zijn ze altijd wel thuis te brengen onder deze drie.

7.1. Cornelis: een grote tegenstander

Cornelis is fel gekant tegen de toepassing van de eenzijdige rechtsfiguur in de Belgische rechtsorde. Hij vertrekt vanuit het tekstartgument van art.1184 lid 3 B.W., dat stelt dat de ontbinding in rechte gevorderd moet worden. Op deze regel is er volgens Cornelis maar een uitzondering, namelijk het door de wetgever toegelaten uitdrukkelijk ontbindend beding. Een eenzijdige ontbinding kan dan ook geen enkel effect hebben, vermits de schuldeiser geen bevoegdheid had om te ontbinden.

Het enige wat een eenzijdige ontbinding kan zijn, is een aanbod aan de tegenpartij om gezamenlijk de overeenkomst op te zeggen. De schuldenaar kan zich hierbij neerleggen (aanvaarding uitdrukkelijk of stilzwijgend, uit de gedragingen) of het aanbod weigeren, door zelf naar de rechter te gaan of door koppig niets te doen, waarna hun rechten verjaren na 10 jaar¹⁸.

Kritiek : Cornelis' theorie komt gekunsteld over, vermits het helemaal niet zo evident is de eenzijdige ontbinding als een aanbod tot opzegging te beschouwen. In vele gevallen zal de schuldeiser niet tevreden zijn met een opzegging, vermits hij hier geen mogelijkheid heeft om schadevergoeding te eisen en er in bepaalde gevallen geen restituties komen, daar de opzegging ex nunc werkt. Ook voor de schuldenaar is deze benadering niet altijd positief, vermits hij niet kan opkomen tegen een onrechtmatig gebruik van de eenzijdige ontbinding¹⁹. Bovendien is Cornelis' theorie in die zin gedateerd, nu het Hof van Cassatie de figuur van de eenzijdige ontbinding erkend heeft.

7.2. Dirix : een tussenpositie

Dirix²⁰ aanvaardt de figuur van de eenzijdige ontbinding, maar hij kent er geen zelfstandige betekenis aan toe. Het gaat volgens hem enkel over een vooruitlopen op een vordering tot gerechtelijke ontbinding, zodat de eenzijdige ontbinding an sich geen rechtsgevolgen resorteert.

---

¹⁸ L. CORNELIS, *Algemene theorie van de verbintenissen*, Antwerpen, Intersentia, 2000, 751 ev.

¹⁹ S. STIJNS, *o.c.*, 622-23, voetnoot 579.

²⁰ E. DIRIX, "De eenzijdige ontbinding van overeenkomsten", (noot onder Gent, 29 april 1988), *R.W.* 1990-91, 710.

7.3. Stijns : een grote voorstandster

Stijns heeft in haar doctoraatsverhandeling²¹ de stelling verdedigd dat er in België wel degelijk plaats is voor een eenzijdige ontbinding en dit in navolging van enkele grote rechtsgeleerden, namelijk VAN OMMESLAGHE²² en FONTAINE²³.

Stijns maakt de volgende redering: de controlemogelijkheden van de rechter is van tweeërlei aard, enerzijds het uitstel verlenen en anderzijds de praetoriaanse controlebevoegdheid. De uitstelbevoegdheid moet wettelijk verplicht vooraf gebeuren. Als dit uitstel geen zin meer heeft (wat gezien de gerechtelijke achterstand meer en meer het geval is), dan staat niets in de weg om de controle achteraf te doen, na de ontbinding (art. 1184 a contrario). Immers, geen wettelijke regel verplicht dat de praetoriaanse controlebevoegdheid vooraf moet geschieden. Het is zelfs zo dat bij het uitdrukkelijk ontbindend beding deze controle daadwerkelijk na de ontbinding gebeurt.

Een volgend probleem is dan de (te?) ruime appreciatiebevoegdheid van de rechter, waardoor deze de keuze van de schuldeiser soeverein mag veranderen, als hem dat niet billijk lijkt. Om dit probleem van onzekerheid (wat in casu zich nog scherper stelt, vermits een foutieve eenzijdige ontbinding de aansprakelijkheid van de schuldeiser in het gedrang brengt) op te lossen, probeert Stijns deze bevoegdheid een wettelijke basis te geven. Ze vindt deze in art. 1134 B.W., namelijk in de goede trouw. Het is zo dat de contractanten de overeenkomst naar goede trouw moeten uitvoeren, maar dit geldt evenzeer bij de beëindiging ervan. Wanneer een contractant zich niet houdt aan de regels van de redelijkheid en billijkheid wanneer hij de ontbinding vraagt, moet de rechter deze keuze kunnen moduleren, gezien de matigende functie²⁴ van de goede trouw. Het is wel zo, dat de controle op basis van de goede trouw een marginale toetsing is, zodat de rechter minder snel de sanctie gekozen door de schuldeiser zal veranderen.

7.3.1. *Waarom mag de schuldeiser eenzijdig ontbinden?*

Een eenzijdige rechtshandeling moet gesteund worden op een wet of een beding. In casu meent Stijns dat art. 1184 B.W. (in een interpretatie a contrario) een voldoende rechtsgrond kan bieden²⁵. Klassiek aanvaardt men immers dat de schuldeiser enkel de ontbinding kan vorderen en de rechter deze

---

²¹ S. STIJNS, *o.c.*, 599 e.v.

²² P. VAN OMMESLAGHE, "Examen de jurisprudence", *R.C.J.B.* 1975, 606, nr. 65bis en "Examen de jurisprudence", *R.C.J.B.* 1986, 208, nr. 100.

²³ M. FONTAINE, "La mise en oeuvre de la résolution des contrats synalagmatiques pour inexécution fautive", *R.C.J.B.* 1991, 39-40, nr. 44.

²⁴ W. VAN GERVEN, *o.c.*, 46 en P. VAN OMMESLAGHE, "Examen de jurisprudence", *R.C.J.B.* 1975, 606, nr. 65bis, eerste paragraaf.

²⁵ S. STIJNS, *o.c.*, 445 en 622 ev.

ontbindt²⁶ (wat natuurlijk te verklaren is vanuit zijn ruime praetoriaanse controle). Echter, vanuit de nieuwe interpretatie van art. 1184 B.W., is het juridisch mogen van de rechter niet meer dan zijn wettelijke uitstelbevoegdheid. Als deze van geen nut meer is, is er enkel nog de marginale toetsing, zodat de keuze van de schuldeiser opnieuw centraal staan en hij dus zelf mag ontbinden.

7.3.2. Voorwaarden om eenzijdig te ontbinden.

Er dienen drie voorwaarden cumulatief aanwezig te zijn:

a. Toerekenbare tekortkoming

Vaak leest men in de rechtspraak dat er een ernstige tekortkoming moet zijn, maar met “ernst” bedoelt men niet meer dan dat de wanprestatie van die aard moet zijn, dat een rechter in een gemeenrechterlijke ontbinding de ontbinding ook zou kunnen uitspreken.

Het is zo dat in feite het type of de ernst van de fout niet bepalend zijn voor de mogelijke toepassing van het systeem, maar wel de begeleidende omstandigheden. Hier moet meteen wel aan toegevoegd worden dat deze vaak zullen voortvloeien uit de aard en gevolgen van de wanprestatie²⁷ (hypothese d) cf. infra).

b. Kennisgeving van de ontbindingsverklaring

Evenals bij een gemeenrechtelijke ontbinding, is ook hier de voorafgaande kennisgeving verplicht²⁸. Dit heeft te maken met het feit dat de schuldeiser een keuzebevoegdheid heeft, en dus duidelijk moet laten blijken aan zijn schuldenaar wat hij wenst²⁹. Vandaar dat men er goed aan doet de ontbinding te motiveren, zich beroepend op de wanprestatie van de schuldenaar. Daarenboven kan de kennisgeving gepaard gaan met een ultieme uitsteltermijn, voor zover de prestatie nog zin heeft. Het geven van zulke termijn is een teken van zorgvuldig handelen en dekt de schuldeiser tegen risico's in, vermits het verstrijken van deze termijn, de hoogdringendheid en de onwil van de tegenpartij opnieuw bewijzen.

c. Uitstelbevoegdheid van geen nut

De mogelijkheid om eenzijdig te ontbinden, ligt in het feit dat de uitstelbevoegdheid van de rechter zonder nut is geworden. Dit is een generiek

²⁶ De schuldeiser beschikt over een juridisch *kunnen* en de rechter over het juridisch *mogen*.

²⁷ S. STIJNS, *o.c.*, 602-603, nr. 461 en 463.

²⁸ Luik 24 juni 1991, *J.T.* 1991, 698.

²⁹ Zie het verschil met de ontbindende voorwaarde, die inwerking treedt, van zodra de gebeurtenis zich voordoet.

criterium, waaronder vele verschillende hypothesen kunnen vallen, die zelfs vaak gecombineerd worden³⁰. Wel is het zo, dat hier altijd de regels van de redelijkheid en de billijkheid in het achterhoofd gehouden dienen te worden, vermits er een afweging gebeurt tussen de ernst van de situatie en de uitstelbevoegdheid van de rechter.

Hypothese a. hoogdringendheid

Volgens de rechtsleer is de hoogdringendheid het belangrijkste toepassingsgeval³¹. Het is inderdaad zo dat de spoedeisendheid van een situatie een uitstel uitsluit.

In de rechtspraak wordt heel vaak de hoogdringendheid als reden weerhouden, vaak nog vergezeld van andere bijkomende elementen. Persoonlijk heb ik de indruk dat hoogdringendheid te pas en te onpas gebruikt wordt als een overkoepelende *passé-partout*³², waardoor het begrip zijn waarde verliest. Het is trouwens niet zo makkelijk een voorbeeld te zoeken, waar er enkel een probleem van hoogdringendheid is en waar de andere begeleidende omstandigheden (cf. infra) niet aanwezig zijn.

Hypothese b. schadebeperkingsplicht

De schadebeperkingsplicht is een typisch product van de aanvullende werking van de goede trouw³³. Het betreft de situatie waarin het stilzitten van de schuldeiser, de schade, aangebracht door de slechte prestatie van de schuldenaar, vergroot. Als dusdanig is deze plicht geen afdwingbare verbintenis in hoofde van de schuldeiser, maar eerder een "Obligiegent", gesanctioneerd met rechtsverwerking³⁴. Er zullen zich met andere woorden situaties voordoen, waarin de schuldeiser zelfs de plicht heeft het contract te ontbinden, op straffe van rechtsverwerking.

Schadebeperking komt in de rechtspraak niet zo veel voor, en wordt vooral toegepast bij aannemingscontracten met gebrekkige uitvoering³⁵.

---

³⁰ Rb. Hasselt 28 oktober 1999, *T.B.B.R.* 2000, 111, waar het vonnis, zich volledig steunend op de leer van Stijns, zowel hoogdringendheid, schadebeperking als wegvallen van het vertrouwen aanvaardt.

³¹ M. FONTAINE, "La mise en oeuvre de la résolution des contrats synalagmatiques pour inexécution fautive", *R.C.J.B.* 1991, 39-40, nr. 44, A,2 : de auteur meent dat er altijd urgentie nodig is, weze het wel dat hij aan het begrip een heel ruime draagwijdte geeft.

³² Rb. Brussel 10 juni 1997, *J.T.* 1998, 8, noot M. FONTAINE.

³³ W. VAN GERVEN, *o.c.*, 43.

³⁴ W. VAN GERVEN, *o.c.*, 43.

³⁵ Gent 15 december 1971, *R.W.* 1971-72, 913, Luik 22 februari 1988, *J.L.* 1988, 1281-1282, noot R. DE BRIEY. Voor een geval van ontbinding van een koop: Antwerpen 30 maart 1993, *Turnh. Rechtsl.* 1993, 53.

Hypothese c. wegvallen van het vertrouwen

Wanneer het wederzijds vertrouwen, noodzakelijk voor de goede werking van een overeenkomst wegvalt, kan de rechter niet anders dan een einde maken aan de overeenkomst. Zijn uitstelbevoegdheid is dan ook zonder voorwerp. Nu stelt zich de vraag of dit vertrouwensverlies moet voortvloeien uit een wanprestatie, of dat het schenden van iemands vertrouwen an sich de wanprestatie uitmaakt.³⁶ Een arrest van het Hof van Gent³⁷ gaat in de laatste richting.

Het wegvallen van het vertrouwen kan dus blijkbaar voldoende zijn als begeleidende omstandigheid, hoewel dit criterium toch wel wat vaag is. De vraag is hoezeer de abstracte norm geconcretiseerd moet worden met interne kenmerken, bij de beoordeling of het gedrag in casu de contractuele jan modaal zijn vertrouwen kon schaden.

Hypothese d. De ernst, de aard en de gevolgen van de wanprestatie in het geheel van het contract

Deze hypothese is een soort container-begrip, waarin allerlei gevallen zitten waarin uitstel geen zin meer heeft, zonder dat er echt een bijkomende omstandigheid aanwezig is. In feite zal hier de wanprestatie met zijn ingrijpende gevolgen voor het contract het enige zijn wat aangetoond moet worden.

Vooreerst dient hieronder te worden verstaan de situaties waar uitvoering gewoon onmogelijk³⁸ of zonder nut³⁹ is geworden en de situatie waarin de prestatie bestond in iets niet te doen. Daarnaast zijn er gevallen waar de schuldenaar onbekwaam⁴⁰, onwillig is of zelfs te kwader trouw⁴¹ is. Een laatste reeks zijn de situaties waarin de rechter zich vergenoegt met de vaststelling dat

---

³⁶ Er kan m.i. geargumenteed worden dat het vertrouwen schenden het niet nakomen is van verplichtingen die de aanvullende werking van de goede trouw oplegt. In contractuele relaties waar het wederzijds vertrouwen centraal staat, zal zo'n schending voldoende kunnen zijn voor een ontbinding. Immers, van zodra vaststaat dat de prestatie materialiter niet meer mogelijk is of het onaanvaardbaar is aan de schuldeiser de uitvoering in natura op te dringen, dient men te ontbinden, hoe klein ook de wanprestatie. "De deloyale houding is in een vertrouwensrelatie dan zeker een voldoende ernstige tekortkoming voor de ontbinding, nu de instandhouding van dergelijk contract hierdoor economisch nutteloos wordt.": S. STIJNS, *o.c.*, 269-270. Zie eveneens S. STIJNS, *o.c.*, 612-614.

³⁷ Gent 29 april 1988, *R.W.* 1990-91, 710, noot E. DIRIX.

³⁸ Bv. De insolvable aannemer, wiens gereedschap openbaar verkocht werd. Zie ook Antwerpen 3 juni 1998, *Limb. Rechtsl.* 1998, 223, voor een geval van onbekwaamheid.

³⁹ Bv. De popartiest die niet komt op de avond van de voorstelling.

⁴⁰ Luik 6 december 1985, *Rév. reg. dr.* 1987, 11, noot M. BOURMANNE.

⁴¹ Antwerpen 25 mei 1998, *A.J.T.* 1999-2000, 197; Kh. Brussel 17 december 1981, *J.T.* 1982, 761.

de contractant eenzijdig mocht ontbinden gezien de wanprestatie en de gevolgen van deze voor het contract⁴².

In elk van deze gevallen is het zo, dat de schuldeiser die ontbindt zich moet houden aan de regels van de goede trouw. Dit heeft vooral belang bij het bewijstechnische aspect – de schuldeiser doet er goed aan de specifieke situatie voor zover mogelijk te laten vaststellen door een derde om zo de controle a posteriori mogelijk te maken – en de schadebeperking.

7.3.3. *De a posteriori controle*

Zoals hierboven al is aangegeven, sluit dit systeem de rechterlijke controle niet uit. Zowel de schuldeiser als de schuldenaar kunnen nog altijd naar de rechter stappen, die steeds over zijn praetoriaanse bevoegdheidscontrole beschikt. In feite heeft de rechter twee opties: hij kan de beslissing sanctioneren of bevestigen.

a. Sanctioneren

De rechter is niet verplicht de ontbinding te bevestigen als hij vaststelt dat de schuldeiser zich een bevoegdheid heeft aangemeten, die hij niet had⁴³. Deze onbevoegdheid ligt enerzijds in het afwezig zijn van de grondvoorwaarden (geen ernstige wanprestatie, kennisgeving of zinloosheid van de uitstelbevoegdheid). De rechter heeft in deze een volledige controlebevoegdheid en wanneer hij een gebrek in de grondvoorwaarden vaststelt, komt automatisch de aansprakelijkheid van degene die ontbond in het gedrang. Door diens onbevoegdheid is het contract nooit ontbonden geweest. De rechter kan nu zowel de ontbinding uitspreken ten laste van de schuldeiser als het contract behouden⁴⁴ en schadevergoeding geven.

Wanneer de rechter vaststelt dat aan de grondvoorwaarden voldaan is (er was bv. een zekere hoogdringendheid), dan nog kan hij anderzijds de ontbindingsbeslissing ongedaan maken als deze kennelijk onredelijk was (hierin ligt de praetoriaanse controle). Vandaar dat bij een beslissing tot eenzijdige ontbinding een afweging in redelijkheid nodig is (cf. supra).

---

⁴² Bergen 21 juni 1983, *R.C.J.B.* 1991, 8, noot M. FONTAINE en Luik 6 december 1985, *l.c.*, waar de tekortkomingen hadden kunnen volstaan voor de ontbinding (in die zin S. STIJNS, *o.c.*, 612.)

⁴³ Bergen 19 december 1984, *T.B.H.* 1985, 693, noot G. BALLON; Antwerpen 24 juni 2002, *Limb. Rechtsl.* 2002, 289, noot P. VANHELMONT en Kh. Namen 20 december 1999, *T.B.H.* 2000, 510.

⁴⁴ Volgens Bourmanne is dit niet mogelijk : *Rév. reg. dr.* 1987, 24; in de zelfde zin Kh. Brussel 17 december 1981, *J.T.* 1982, 762. Volgens Fontaine kan dit wel : *R.C.J.B.* 1991, 36, nr. 39 (le juge ratifie)

b. Bevestigen

De rechter kan ook de beslissing bekrachtigen en vaststellen dat de uitoefening van de ontbindingsbevoegdheid terecht was. Het is dan zo dat de ontbinding al bestond bij de kennisname van de ontbindingsbeslissing.

Beide partijen kunnen er nut bij hebben naar de rechter te stappen: de schuldenaar om de onrechtmatigheid van de beslissing te laten vaststellen, de schuldeiser om de gevolgen van de ontbinding (restituties en uitvoerbare titel) te laten regelen.

7.3.4. Enige bedenkingen bij de stelling Stijns

1. Stijns' interpretatie van art. 1184 B.W. doet de controlebevoegdheid van de rechters verminderen. Hoewel haar stelling theoretisch goed onderbouwd is, zal het de vraag zijn of de rechters daadwerkelijk marginaal zullen controleren. Niettemin is er een tendens tot soepelheid bij de rechters als ze de ontbindingsbeslissing controleren. Immers de rechtsfiguur – aanvaard door de rechtspraak - is wel denkbaar bij een volledige appreciatiecontrole, maar niet leefbaar.

2. De eenzijdige ontbinding zelf is geen oplossing voor het onzekerheidsprobleem. Enkel de nieuwe interpretatie van art. 1184 B.W. kan hieraan verhelpen en dit zowel in deze rechtsfiguur als in een de gemeenrechtelijke ontbinding.

8. Toepassingsgebied

De eenzijdige ontbinding is enkel mogelijk voor overeenkomsten die gemeenrechtelijk ontbonden kunnen worden⁴⁵. Bovendien is ze uitgesloten in die regimes waar de wetgever zelf in een eigen beëindigingmodaliteit heeft voorzien in geval van wanprestatie⁴⁶. Ook in gevallen waarin de wetgever het uitdrukkelijk ontbindend beding heeft verboden, kan de eenzijdige ontbinding niet plaatsvinden. Dit laatste element moet volgens Stijns verder genuanceerd worden. Enkel in die gevallen waarin de wetgever de bedoeling had de schuldenaar verplicht te laten genieten van de uitstelbevoegdheid⁴⁷, kan de eenzijdige ontbinding niet toegelaten worden.

Persoonlijk vind ik dit criterium om te beoordelen of in geval van verbod van een uitdrukkelijk ontbindend beding de eenzijdige ontbinding toch kan, hoewel theoretisch juist, een moeilijk te hanteren grenslijn in de praktijk. Het zal

---

⁴⁵ Bv. lijfrente is uitgesloten.

⁴⁶ Bv. arbeidsovereenkomst.

⁴⁷ Volgens Stijns is dit het geval voor de huur en de pacht.

immers niet altijd duidelijk zijn wat de wetgever bedoelde. Het pleit bovendien niet in het voordeel van Stijns dat de eenzijdige ontbinding van een huurovereenkomst⁴⁸ reeds is toegestaan. VAN RUYMBEKE⁴⁹ biedt volgens mij een meer pragmatische oplossing. Als het de bedoeling was van de wetgever om door een verbod van een uitdrukkelijk ontbindend beding te vermijden dat de kleinste fout tot ontbinding kan leiden, dan biedt de rechterlijke a posteriori controle dezelfde waarborgen.

9. De cassatie-arresten van 2 mei 2002⁵⁰

Op 2 mei van dit jaar heeft het Hof van Cassatie stelling genomen in twee arresten met betrekking tot de figuur van de eenzijdige ontbinding⁵¹.

9.1. Feiten

In het eerste arrest (Belgische spaarbankenvereniging vs. Argenta) had Argenta eenzijdig een einde gemaakt aan haar lidmaatschap bij de spaarbankenvereniging op 17 december wegens tekortkomingen van de spaarbankenvereniging aan haar statutaire doelen. Argenta weigerde bovendien het lidgeld van dat jaar te betalen. De spaarbankenvereniging verdedigde zich op basis van een artikel van haar statuten dat bepaalde dat een lid zijn opzeg moet doen in het eerste semester zodat Argenta dus wel het lidgeld moest betalen. Op 15 februari 1999 vangt de spaarbankenvereniging bot bij het Hof van Antwerpen en besluit in cassatie te gaan.

In het tweede arrest (Cartoflex vs. d.l.) bouwt Cartoflex een veranda aan de woning van d.l. Al vlug bleek dat de maten van de veranda verkeerd waren, maar niettemin bouwt de aannemer de veranda op zijn risico. Wanneer dan later blijkt dat de veranda waardeloos is en afgebroken moet worden om nog meer schade te vermijden, komen de partijen niet tot een akkoord en besluit d.l. naar de rechter te stappen. Echter, nog voor deze een uitspraak ten gronde heeft gevelde, ontbindt de bouwheer het contract en laat een derde de veranda afbreken. Cartoflex stelt dat d.l. niet gerechtigd was eenzijdig te ontbinden, immers cartoflex verloor de kans om zijn materialen te recupereren.

⁴⁸ Rb. Brussel 10 juni 1997, *J.T.* 1998, 8, noot M. FONTAINE.

⁴⁹ M. VAN RUYMBEKE, "Et si la résolution n'était pas judiciaire...", *R.G.A.R.* 1978, 9850/7 verso.

⁵⁰ Cass. 2 mei 2002, www.cass.be, *NjW* 2002, 24; *R.W.* 2002-2003, 501, noot A. VAN OEVELEN.

⁵¹ Het Hof werd al eens geconfronteerd met een eenzijdige ontbinding, maar toen vorderde de eiser op basis van de schending van art. 1794 B.W., zodat het Hof zich niet moest uitspreken over de wettigheid van de eenzijdige ontbinding : Cass. 19 april 1979, *T. Aann.* 1981, 123.

9.2. *Bespreking van de arresten*

Ik bespreek in hoofdzaak het eerste arrest omdat daar de argumentatie van de eiser het duidelijkst is. Er wordt maar naar het tweede arrest verwezen in de mate het iets toevoegt aan het eerste.

In de eerste zaak roep de eiser slechts één middel op, namelijk de schending van artikel 1184 B.W. en artikel 1134 B.W., zodat het Hof verplicht is te antwoorden op de wettelijkheid van de rechtsfiguur. De argumentatie van de eiser is de volgende: de rechtspraak heeft de rechtsfiguur aanvaard als er begeleidende omstandigheden aanwezig zijn. In casu had de rechter enkel vastgesteld dat “een lid echter ook gerechtigd is om onmiddellijk uit de vereniging te treden indien deze vereniging ernstig in gebreke zou blijven haar statutair doel (...) waar te maken”. De eiser stelt dan ook dat uit de enkele vaststelling van een ernstige fout het afleiden van het recht tot eenzijdige ontbinding, foutief is. Met andere woorden, de beroepsrechter had ook de begeleidende omstandigheden moeten vaststellen⁵². Hij herhaalt deze redering trouwens tweemaal.

Het arrest van het Hof is bijzonder beknopt (soms zelfs tegenstrijdig – cf. *infra*) en wijst het middel van eiser af in 4 consideransen. Ten eerste herhaalt het Hof artikel 1184 lid 3 B.W. en het principe van de ontbinding in rechte. Ten tweede steunt het Hof voorgaand beginsel op rechtszekerheid en billijkheid. De vraag kan gesteld worden of deze principes wel echt aan de basis van de ontbinding in rechte liggen (cf. *supra*). Ten derde stelt het Hof dat art. 1184 lid 3 B.W. “er niet aan in de weg staat dat een contractspartij in een wederkerige overeenkomst op eigen gezag en op eigen risico beslist haar verbintenissen niet uit te voeren en kennis geeft aan de wederpartij dat zij de overeenkomst als beëindigd beschouwt”. Meteen aanvaardt het hoogste burgerlijke Hof het bestaan van de rechtsfiguur. In de vierde overweging stelt het Hof dat de beroepsrechter in casu zijn beslissing naar recht verantwoordt. In het tweede arrest wordt een identieke redenering ontwikkeld.

In de juristenkrant van 10 september geeft Stefan SONCK⁵³ een commentaar op beide arresten, waarin bepaalde stellingen worden ontwikkeld – m.i. niet altijd even correct – die toelaten de arresten verder te preciseren.

De auteur stelt immers in verband met de begeleidende omstandigheden dat “die aspecten niet aan bod kwamen in de besproken voorzieningen in cassatie, aangezien ook de appelrechters daarover, behoudens vaststelling van de

---

⁵² Een probleem rond de kennisgeving was er niet, daar Argenta een brief naar de vereniging had gestuurd.

⁵³ S. SONCK, “Artikel 1184 B.W. in ontbinding?”, *De Juristenkrant* jg. 2002 nr 53, Mechelen, Kluwer, 5-6.

contractuele tekortkoming, geen beslissing hadden getroffen”⁵⁴. Deze redenering lijkt me procedureel verkeert. Wanneer immers voor de toepassing van een rechtsfiguur bepaalde grondvoorwaarden nodig zijn en een rechter stelt deze niet allemaal vast terwijl hij toch de rechtsfiguur aanwezig acht, kan deze zijn beslissing nooit naar recht verantwoorden⁵⁵. In casu zijn er twee interpretaties mogelijk : ofwel acht het Hof de begeleidende omstandigheden niet nodig ofwel heeft het Hof enkel uitspraak gedaan over het geval van hypothese d). De eerste interpretatie kan niet weerhouden worden, vermits deze interpretatie contra legem zou zijn, zodat enkel de tweede interpretatie m.i. de juiste is. Immers, de doorslaggevende reden voor het Hof blijkt de wanprestatie zelf te zijn (“gelet op de wanprestatie”), wat zo uitgelegd moet worden dat deze wanprestatie uitstel zinloos maakte – anders zitten we in de eerste hypothese die contra legem is – wat een herformulering is van hypothese d)⁵⁶.

In het artikel stelt Sonck zich vele vragen over de juiste draagwijdte van het arrest. Bij enkele van deze vragen wil ik kort stilstaan omdat ik denk dat impliciet het Hof daar wel een antwoord op geeft.

1. Cassatie heeft geen antwoord gegeven omtrent de begeleidende voorwaarden : in casu heeft het Hof hier wel uitspraak over gedaan, weliswaar in beide arresten over hetzelfde geval, namelijk hypothese d)⁵⁷.

---

⁵⁴ Ook volgens Van Oevelen diende het Hof zich niet uit te spreken over de voorwaarden. Dit klopt slechts in die mate dat het Hof niet alle hypothesen moet geven. A. VAN OEVELEN, “De buitengerechtelijke ontbindingsverklaring van wederkerige overeenkomsten wegens wanprestatie door het Hof van Cassatie aanvaard”, (noot onder Cass. 2 mei 2002), *R.W.* 2002-2003, 505. Stijns stelt terecht: “De vraag naar de toepassingsvoorwaarden van de geldige eenzijdige ontbindingsverklaring was, cassatietechnisch bekeken, niet aan het Hof van Cassatie voorgelegd, maar het hof komt in zijn antwoord tot een algemene aanvaarding *zonder beperkingen* (juist doordat het Hof geen extra voorwaarde verlangt, eigen toevoeging) van de eenzijdige ontbinding”: S. STIJNS, “De buitengerechtelijke ontbinding wegens wanprestatie in wederkerige overeenkomsten: door Cassatie erkend, maar tegelijk ook miskend”, *T.B.B.R.* (259) 269.

⁵⁵ Zie bv. het stuadoorsarrest waar de rechter a quo de tweede voorwaarde (delictuele schade) niet getoetst had en verbroken werd: Cass. 7 december 1973, *Arr.Cass.* 1979, 395.

⁵⁶ Stijns gaat zover niet en stelt: “De vraag naar de toepassingsvoorwaarden van de geldige eenzijdige ontbindingsverklaring was, cassatietechnisch bekeken, niet aan het Hof van Cassatie voorgelegd, maar het hof komt in zijn antwoord tot een algemene aanvaarding *zonder beperkingen* van de eenzijdige ontbinding. (...) Door deze beslissing wettig te verklaren, geeft het Hof van Cassatie meteen aan dat de enkele ernstige tekortkoming als voorwaarde voor een eenzijdige ontbindingsverklaring ontstaat. De cassatierechter is hier al te licht over de toepassingsvoorwaarden gegaan.”: S. STIJNS, *l.c.*, 269-270. Dit neigt dus eerder naar een juridische fout in hoofde van ons hoogste Hof. STIJNS stelt dat in beide gevallen er geen goede begeleidende

⁵⁷ *Contra*: S. STIJNS, *l.c.*, 270-271. STIJNS stelt dat beide gevallen niet voldoen aan de toepassingsvoorwaarden: in het argenta-arrest zijn er geen goede begeleidende omstandigheden en in het cartoflex-arrest is er geen ondubbelzinnige kennisgeving. Niettemin kan men in de eerste zaak toch wel een impliciet, maar zeker vertrouwensverlies vaststellen en in de tweede zaak stuurt de schuldeiser de aannemer een aanmaning waarin de afbraak wordt geeïst en aangekondigt wordt dat een derde aannemer met het werk gelast zal worden, waaruit m.i. toch een ontbindingsverklaring kan worden afgeleid (zoals gezegd is het onderscheid tussen 1184 B.W. en

2. Wie beëindigt het contract? : logischerwijze is dit de schuldeiser. De ontkenning daarvan zou leiden tot de vreemde situatie waarin een partij rechtmatig niet meer moet presteren en zelfs de oorspronkelijke toestand mag herstellen (tweede vonnis) terwijl het contract nog altijd bestaat⁵⁸. Niettemin staat in het tweede arrest, en enkel daar, “overwegende dat de appelrechter de aannemingsovereenkomst ontbonden verklaart (...) en oordeelt dat verweerster niet onrechtmatig gehandeld heeft door herstel vragen (...) en deze maatregel buitengerechtelijk kon verlangen”, wat de indruk wekt dat de rechter ontbindt.

3. Moet er noodzakelijk een vordering tot ontbinding zijn? : het Hof zegt zelf dat de wederpartij de overeenkomst als beëindigd beschouwt en verlangt dat de oorspronkelijke toestand zou worden hersteld. Deze omschrijving duidt op een ontbinding. Dat deze ontbinding slechts zou werken na een vonnis is onlogisch, temeer daar men het naar recht acht dat een partij alvast niet meer moet presteren en de oorspronkelijke toestand mag herstellen⁵⁹. Niettemin staat in beide arresten “dat de beoordeling van de rechtmatigheid (...) aan de rechter wordt onderworpen bij een latere vordering tot ontbinding”. Deze zin moet in zijn context geplaatst worden, vermits een beroep op de rechter nu eenmaal gebeurt via een vordering tot ontbinding. Hieruit afleiden dat er noodzakelijk een beroep op de rechter moet zijn, lijkt mij foutief⁶⁰.

4. Kan men een contract nog wel ontbinden als een partij ze al als ontbonden beschouwt? : hier is het antwoord duidelijk nee vanuit de aard van de ontbinding zelf. De ontbinding heeft immers als grootste gevolg dat zij de overeenkomst retroactief vernietigt, zodat zij geacht wordt nooit te hebben bestaan. Iets wat niet meer bestaat, kan niet opnieuw worden ontbonden. Ofwel bevestigt de rechter (dan heeft de partij ontbonden) ofwel is er nooit een ontbinding geweest en kan de rechter ontbinden⁶¹.

1144 B.W. vaak fragiel), hoewel ik het met STIJNS eens ben dat men het moeilijk een ‘duidelijke en gemotiveerde kennisgeving’ kan noemen.

⁵⁸ In dezelfde zin S. STIJNS, *l.c.*, 269: “In het arrest aangaande de aannemingszaak heeft het Hof van Cassatie het wettig geacht dat de schuldeiser na zijn eenzijdige ontbindingsverklaring de restituties zou opeisen vanwege de schuldenaar. De gevolgen van de ontbinding wegens wanprestatie kunnen dus ontstaan na de ‘eenzijdige beslissing’ en *vooral* *enige rechterlijke uitspraak van de ontbinding is tussengekomen*.” (eigen cursivering).

⁵⁹ Zie voetnoot 58.

⁶⁰ Van Oevelen is hier dezelfde mening toegedaan en meent niet dat hier lipdienst wordt bewezen aan de stelling Dirix: A. VAN OEVELEN, “De buitengerechtelijke ontbindingsverklaring van wederkerige overeenkomsten wegens wanprestatie door het Hof van Cassatie aanvaard”, (noot onder Cass. 2 mei 2002), *R.W.* 2002-2003, 506. Stijns stelt terecht: “De rechter kan immers achteraf tussengekomen op grond van een vordering in gerechtelijke ontbinding, *maar dit is niet noodzakelijk het geval*”: S. STIJNS, *l.c.*, 268.

⁶¹ S. STIJNS, *l.c.*, 269: “Er is geen middenweg: de eenzijdige ontbindingsbeslissing is ofwel rechtmatig (en dus in ons recht aanvaard) ofwel is ze dit niet”

9.3. Besluit

Het Hof heeft het bestaan van de eenzijdige ontbinding aanvaard en heeft in casu toepassing gemaakt van hypothese d). Niettemin is dit slechts een eerste steenlegging en zal het Hof binnenkort (hopelijk) ook de toepassing aanvaarden van de andere hypothesen en de grondslag van de figuur expliciet vermelden.

10. Praktische toepassingen

Een belangrijke vraag rest ons nog, namelijk de betekenis van deze figuur voor de dagelijkse praktijk⁶². Ik wil een onderscheid maken tussen het eigenlijk gebruik van de figuur en het oneigenlijk gebruik.

10.1 Eigenlijk gebruik

Met het eigenlijke gebruik bedoel ik de toepassingen waarin de voorwaarden vervuld zijn en waarin de beslissing rechtmatig kan zijn. In deze gevallen pleit ik voor een doordacht gebruik van de figuur en deze slechts te gebruiken in uiterste nood. Een belangrijke rol ligt hier trouwens voor de advocaat in zijn rol als bemiddelaar. Een consciëntieuze advocaat probeert er normaal alles aan te doen om het conflict in der minne op te lossen. Zeker in die gevallen waar de prestatie nog mogelijk en zinvol is, zal hij, voor zover mogelijk, de tegenpartij moeten overtuigen te presteren, ook in gevallen van hoogdringendheid. Het is slechts in die gevallen waarin de tegenpartij niet overtuigd kan worden tot presteren dat deze rechtsfiguur zinnig gebruikt kan worden.

Aannemingscontracten en koopcontracten zijn natuurlijk in de praktijk overeenkomsten die snel tot conflictsituaties kunnen leiden en waarin de figuur dankbaar gebruikt kan worden, wat niet wegneemt dat er ook zulke situaties zich kunnen voordoen in andere contracten. Daarenboven kan de figuur in zekere zin het uitdrukkelijk ontbindend beding vervangen in mondelinge contracten en in contracten, waar geen zo'n beding is opgenomen.

Bovendien is de ontbinding een handig middel om de concursus creditorum te ontlopen.⁶³

In het algemeen kan men stellen dat een partij weinig risico loopt als hij van de figuur gebruikt maakt, wanneer hij haar in redelijkheid toepast.

---

⁶² Met dank aan de leerrijke gesprekken met mevr. B. VERBEKE, bedrijfsjuriste en mr. J. FRANSSENS, advocaat.

⁶³ I. VERVOORT, "Ontbinding en faillissement", *T.B.B.R.* 2002, 578.

Er dient wel op gewezen te worden dat de eenzijdige ontbinding geen wondermiddel is. Het grote nadeel ligt hem in de uitvoering van de gevolgen van de ontbinding, wanneer er leveringen van bepaalde (roerende) goederen zijn gebeurd. Ik onderscheidt 2 werkhypothese : 1) A levert een zaak aan B en A wil na de (eenzijdige) ontbinding de zaak terug en 2) A levert een zaak aan B en B wil de zaak terugplaatsen bij A.

In het eerste geval wil A zijn zaak terughalen bij B. Hoewel de zaak eigendom van A is, mag deze zomaar niet de zaak komen halen bij B, wanneer deze laatste weigert het terug te geven. Los van mogelijke strafrechtelijke kwalificaties, zou dit immers een miskenning van het eigendomsrecht van B betekenen. A kan natuurlijk altijd een revindicatievordering instellen, maar dan zal B zich verdedigen zeggende dat het contract, waardoor hij de zaak onder zich heeft, nog altijd bestaat zodat men over deze vraag opnieuw ten gronde moet vorderen. Het tweede geval is even problematisch. Wanneer A de zaak niet wil komen halen bij B, kan ook hier de schuldeiser het recht niet in eigen handen nemen. De zaak terugplaatsen bij A zonder diens toestemming is niet mogelijk wegens opnieuw de schending van diens eigendomsrecht. De zaak plaatsen op de openbare weg is ook uit den boze wegens art. 551,4 Sw. Rest de vraag of de zaak geplaatst kan worden bij een derde. Ook hier is het antwoord negatief, vermits B geen contractuele bevoegdheid heeft om de zaak, eigendom van A, bij een derde te plaatsen. Het moge duidelijk zijn dat het probleem zich even scherp stelt in hypothesen waar een onlichamelijk roerend goed teruggegeven moet worden.

Wanneer er dus bepaalde zaken teruggegeven dienen te worden, kan men niet volstaan met de loutere ontbindingsverklaring, maar moet men van de rechter een uitvoerbaar vonnis verkrijgen.^{64 en 65} Dat dit een gigantisch probleem is, behoeft geen uitleg; we zijn immers weer beland in lange procedures. In bepaalde gevallen kan dit misschien toch opgelost worden via een procedure in kort geding. De Voorzitter mag “geen nadeel toebrengen aan de zaak zelf”⁶⁶ maar dit beperkt niet de rechtsmacht van de Voorzitter, maar uitsluitend het gezag van gewijsde ten aanzien van het bodemgeschil.⁶⁷ De Voorzitter kan de rechten van beide partijen onderzoeken⁶⁸ en wanneer kennelijk de ontbinding

---

⁶⁴ W. VAN GERVEN, *Verbintenissenrecht deel 3*, Leuven, Acco, 2000, 469. Zie ook A. VAN OEVELEN, “De buitengerechtelijke ontbindingsverklaring van wederkerige overeenkomsten wegens wanprestatie door het Hof van Cassatie aanvaard”, (noot onder Cass. 2 mei 2002), *R.W.* 2002-2003, 505, die het probleem van een uitvoerbare titel kort aanraakt. De vraag naar een uitvoerbare titel was juist een van de redenen voor de schuldeiser om zijn ontbindingsverklaring aan de rechter voor te leggen ter bekrachtiging.

⁶⁵ Er dient op gewezen te worden dat in het 2de cassatiearrest de bouwheer niet het eigendomsrecht van de aannemer schond, vermits de bouwheer eigenaar van de veranda werd door het recht van natrekking.

⁶⁶ Art. 1039 Ger. W.

⁶⁷ P. VAN ORSHOVEN, *Beginselen van gerechtelijk recht*, Leuven, Acco, 2002, 266.

⁶⁸ Cass. 9 september 1982, *Arr. Cass.* 1982-83, 51.

gerechtvaardigd is, lijkt het mogelijk dat de ene partij onder bepaalde voorwaarden de zaak moet overdragen aan de andere.

10.2. Oneigenlijk gebruik

Onder deze paragraaf onderzoek ik gevallen, waarin de figuur toegepast wordt, zonder dat aan de begeleidende omstandigheden voldaan is.

De rechtsfiguur van de eenzijdige ontbinding heeft het enorme voordeel dat men het initiatief tot procederen overlaat aan de tegenpartij⁶⁹. Deze zal immers moeten beslissen of men een duur en langdurig proces tegemoet wil treden.

Met dit in het achterhoofd, is het interessant de problematiek van contractuele opzeggingen even te bekijken. In vele overeenkomsten is voorzien in een mogelijkheid van opzegging die gepaard gaat met een opzeggingsvergoeding. Een contractant die de overeenkomst opzegt – en dus een vergoeding moet betalen – kan evengoed argumenteren dat hij de overeenkomst eenzijdig ontbindt, zodat hij deze opzeggingsvergoeding niet dient te betalen. Het is dan aan de tegenpartij om te beslissen om deze al of niet rechtmatige ontbinding aan te vechten voor de rechtbank. Zeker in gevallen waar deze ontbindingsvergoeding niet al te hoog ligt, zal de tegenpartij berusten in deze ontbinding. Bovendien heeft men dat voordeel, als het dan toch tot een proces komt, dat, waar bij een opzegging de verwerende partij weinig kans heeft te ontsnappen aan de betaling van de vergoeding, in dit geval eisende partij moet aantonen dat de ontbinding onrechtmatig was.

Deze juridische voordelen moeten wel in een bedrijfseconomische context geplaatst worden. Wanneer de ontbindende partij eenmaal in het ongelijk gesteld wordt, ondergaat ze natuurlijk een aanzienlijk reputatieverlies en zullen potentiële contractanten wel twee keer nadenken vooraleer ze een contract afsluiten, zodat de economische positie van de onderneming flink kan dalen. Uiteindelijk komt het neer op risc-management en moet een bedrijf zelf uitmaken hoe ver het kan gaan. Dat de eenzijdige ontbinding echter nieuwe perspectieven opent, staat buiten kijf.

Conclusie

Deze rechtsfiguur is een nieuw middel dat in bepaalde gevallen een oplossing kan bieden voor de trage gemeenrechtelijke ontbinding. Niettemin pleit ik voor een doordacht gebruik van de figuur, niettegenstaande de rechtspraak de figuur soepel behandelt, opdat de eenzijdige ontbinding de uitzondering blijft op de gemeenrechtelijke en niet visa versa.

---

⁶⁹ Voor zover natuurlijk de ontbindende partij geen eigendomsrestituties nodig heeft.

Over het onrechtmatig gebruik kan ik kort zijn. Waarschijnlijk kan de figuur dankbaar gebruikt worden om de opzegging te omzeilen. Of dit wenselijk is, is een andere zaak.